

COMERCIANTS, LITÒGRAFS I HISENDATS RURALS. L'ASCENS SOCIAL I ECONÒMIC DE LA FAMÍLIA MONFORT DURANT EL SEGLE XIX

ASSUMPTA MUSET I PONS

Professora de la Fundació Universitària del Bages

Articles

En el transcurs del segle XIX la burgesia barcelonina, que abanderava el conjunt de canvis tan profunds que estaven afectant l'economia i la societat catalana de l'època, manifestà una evident atracció pel món rural. Així, foren molts els pobles del Principat que van acollir alguns d'aquests potentats urbans interessats per invertir en la compra de finques i en la construcció de residències d'estiueig.

La comarca del Baix Llobregat, en general, i les poblacions d'Esparreguera i Collbató, en particular, no en foren cap excepció. La seva proximitat a la Ciutat Comtal, i la possibilitat d'adquirir algunes de les propietats confiscades al clergat, van aguditzar encara més aquest fenomen.¹

Les dificultats financeres que afectaven la hisenda pública van empènyer les autoritats espanyoles a adoptar una política dura i contundent: l'embargament i venda, mitjançant subhasta pública, dels béns immobles de l'Església. El clergat espanyol acaparava, gràcies a les donacions pietoses i a les alienacions, una part considerable del patrimoni immobiliari. Un patrimoni que no podia ser objecte de cap nova venda i que restava, en conseqüència, en el seu poder de forma indefinida. Aquesta situació es considerava extremadament perjudicial per al desenvolupament agrícola, ja que impedia l'accés al camp dels nous sectors capitalistes, introductors de sistemes d'explotació més eficients i racionals.

Tot i que les primeres actuacions desamortitzadores es remunten al regnat de Carles IV, fou durant el segle XIX i sota els governs constitucionals quan aquesta reforma va assolir el seu màxim desenvolupament. Les noves autoritats pretenien d'aquesta manera sa-

nejar els comptes públics, crear un mercat de compravenda de terra que permetés l'arribada de la iniciativa empresarial a les zones rurals, i posar fi d'una vegada al poder excessiu de l'Església. A canvi, l'Estat es comprometia a passar una assignació mensual per tal de garantir la subsistència del clergat.

Aquest procés, però, va ser llarg i accidentat. Les primeres actuacions realment efectives arribaren amb l'adveniment dels liberals (1820-1823). Així, i mitjançant els decrets de 3 de setembre i 1 d'octubre de 1820, no tan sols s'aboliren diversos ordes religiosos (entre els quals figurava el de Sant Benet), sinó que s'establiren també els mecanismes legals que havien de permetre la confiscació de tots els seus béns per part del Govern.

La interrupció de la legalitat constitucional i el retorn de la monarquia absoluta, l'any 1823, va suposar la congelació d'aquesta política i la devolució de les finques expropiades. La situació va tornar a experimentar un altre gir important amb l'esclat de la primera guerra Carlina, quan Mendizábal, convertit en el nou home fort del règim, va reimpulsar el procés tot inaugurant una segona onada desamortitzadora. Els antics compradors van poder recuperar, finalment, les possessions que havien adquirit durant l'anomenat Trienni Liberal i van tenir, a més, la possibilitat d'apostar per les noves hisendes que contínuament anaven sortint a concurs públic.²

L'aplicació d'aquesta política va tenir un impacte molt fort a la nostra comarca. Les possessions del monestir de Montserrat, molt esteses per aquestes contrades, van viure un procés de disgregació total i quedaren repartides entre una munió de nous propietaris,

sovint forasters.³ Això va provocar mutacions notables en la composició i en les relacions socials en el si d'aquestes comunitats camperoles.

Molts membres de la burgesia mercantil barcelonina aprofitaren l'ocasió per invertir els seus capitals i augmentar, encara més, el seu prestigi social tot esdevenint els nous hisendats rurals.⁴ Els Monfort en poden ser un clar exemple.

Els seus orígens cal cercar-los en l'anoiencia vila de Calaf, on la família Monfort estava sòlidament arrelada. De primer es devien dedicar, com la majoria dels seus convilatans, al conreu agrícola, per bé que ben aviat van començar a diversificar les seves activitats econòmiques. Alguns dels seus membres optaren per ocupar-se en el sector manufacturer, ja sigui com a teixidors de cotó⁵ o com a sastres; d'altres preferiren dedicar-se al tràfic terrestre com a traginers per esdevenir, finalment, venedors ambulants⁶ o, fins i tot, des-tacats comerciants.

De fet, els Monfort formaren part d'un grup d'individus d'origen català que al llarg del set-cents protagonitzaren un èxode cap a diferents indrets de la geografia espanyola.⁷ Allà, s'exercitaren en el transport i en la venda de gèneres elaborats en petits tallers artesans catalans: puntes del Maresme i de Martorell, draps de llana d'Esparreguera i de Sabadell, mocadors i cintes de seda de Manresa, espadnyes de Calaf, etc. Així com de teixits de cotó estampats que eren coneguts amb el nom de *indianes*, ja que imitaven unes robes florejadades originàries de l'Índia que s'havien posat de moda entre els europeus de l'època, i que des de mitjan segle XVIII començaren a fer-se a Catalunya mateix⁸

La branca familiar que a nosaltres ens interessa, però, descendeix de Josep Monfort i Xauradó, sastre d'ofici, amb domicili al carrer de Sant Jaume de Calaf,⁹ i de Teresa Miquel i Folch, membre d'una important nissaga de comerciants locals.¹⁰

Un dels seus plançons, Josep Monfort i Miquel, es traslladà a viure a Manresa. Allà aprengué l'ofici de sastre¹¹ i es casà amb Àngela Almasquer i Morell, filla de Josep Almasquer, veler de la mateixa ciutat.¹²

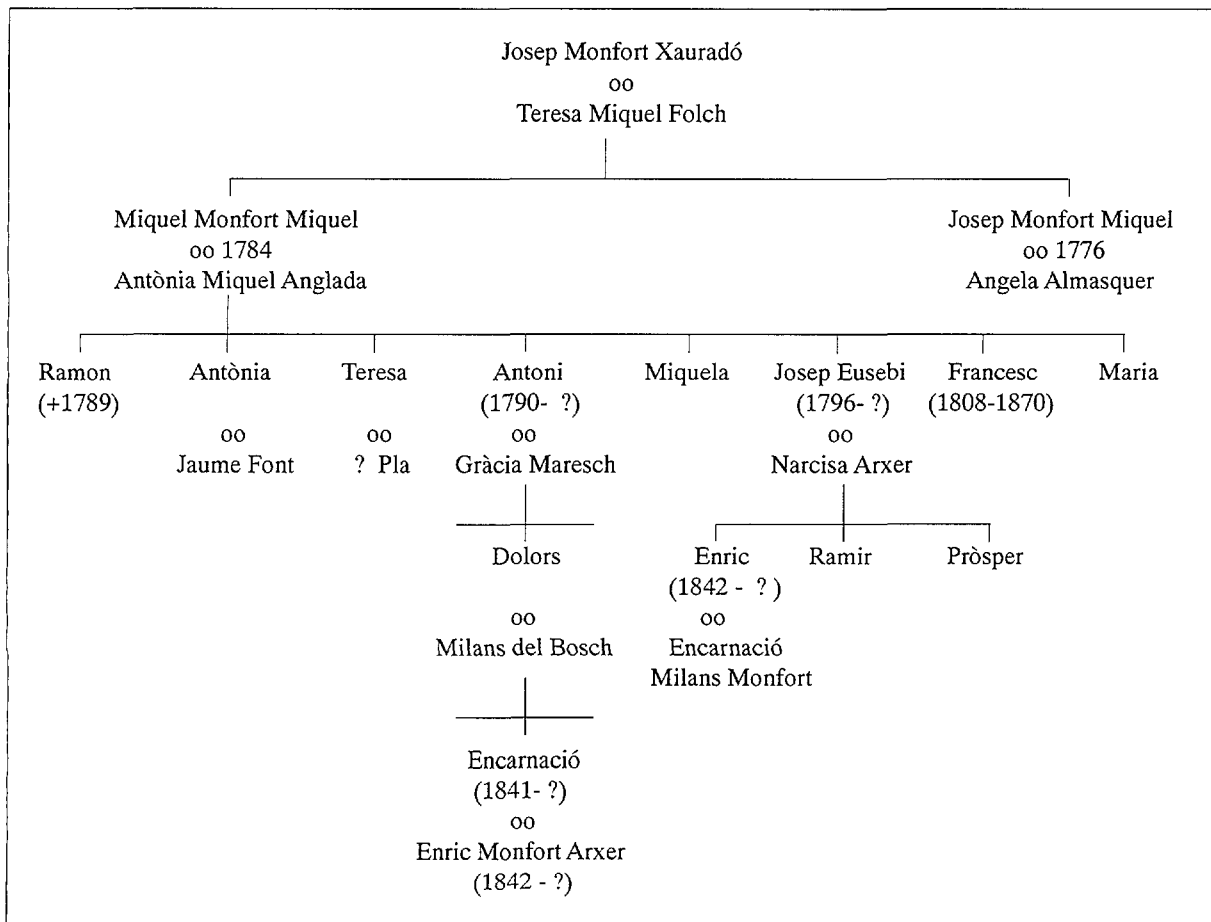
L'altre fill i hereu, Miquel Monfort i Miquel, apareix, almenys des del 1777, exercitant-se com a negociant. Miquel Monfort residia amb l'oncle matern, Antoni

Miquel i Folch,¹³ a la ciutat de Cadis,¹⁴ que llavors concentrava el gruix del comerç amb les colònies americanes¹⁵. La seva activitat mercantil apareix molt lligada amb el tràfic atlàntic,¹⁶ actuant sovint en nom d'alguna firma comercial de Barcelona, entre les quals hi havia les de Pau Miarons i Guillermo Timmermans.¹⁷

Els vincles familiars i mercantils que existien entre aquests dos socis tendiren a enfortir-se encara més arran del casament, l'any 1784, entre Miquel Monfort i Miquel i la seva cosina Antònia Miquel i Anglada. La núvia era filla de Josep Miquel i Folch, germà de la mare del seu futur marit, i era, al mateix temps, neboda d'Antoni Miquel i Folch.¹⁸ La jove parella va necessitar, en conseqüència, la dispensa papal corresponent per tal de superar els inconvenients derivats de l'existència d'uns lligams consanguinis tan directes. L'esmentat document els fou concedit el 28 de maig de 1784. L'enllaç es féu per poders, ja que el nuvi s'havia traslladat a Buenos Aires,¹⁹ on la companyia devia tenir negocis per resoldre. La seva muller va continuar residint a Calaf, tal com era habitual entre les esposes dels membres de la diàspora catalana del XVIII.²⁰ Allà, també, van néixer els seus vuit fills.²¹ (vegeu quadre núm. 1)

Aquesta operació matrimonial havia de permetre la concentració en la persona de Miquel Monfort de tots els negocis que havia compartit amb el seu oncle, que el nomenà «ereu de confianza», així com d'una bona part dels seus béns. La resta s'hauria de repartir entre altres nebots i diverses institucions religioses i benèfiques de Calaf (els pobres malalts de l'hospital) i de Barcelona (les mares caputxines, la Casa de la Caritat, etc.).²²

Miquel Monfort i Miquel retornà de nou a Cadis, on el 1799, el mateix any en què s'escripturà el testament del seu oncle, estava al capdavant dels negocis familiars. Pocs anys més tard, el 1814, havia abandonat definitivament aquesta badia, que havia perdut ja qualsevol influència sobre el comerç americà. El seu nou destí era la Ciutat Comtal, on s'instal·là, segons ell mateix declarava, «con la idea de establir-se» de forma definitiva. Amb aquesta finalitat, doncs, va sol·licitar, juntament amb el seu fill i hereu, Antoni Monfort i Miquel,²³ la incorporació a la Matricula de Comerciants del Principat.²⁴ La inscripció es féu efectiva aquell mateix any²⁵ i pocs mesos més tard ja figurava entre els candidats a ocupar el càrrec que Francesc Puget i Clariana havia deixat lliure en la

Quadre 1. Arbre genealògic de la família Montfort i Miquel de Calaf.

Font: elaboració pròpia a partir de la informació extreta dels arxius notariais consultats i APAM

Reial Junta de Comerç. Finalment, l'11 de desembre de 1815, aconseguí el lloc de vocal tercer en substitució de Pau Puiguriguer.²⁶ Els Monfort s'anaven consolidant amb fermesa dins de l'elit del món dels negocis catalans.

Aquesta escalada havia anat precedida d'un altre esdeveniment important: el casament, l'any 1812, entre Antoni Monfort i Miquel i Maria Gràcia Maresch, filla d'un comerciant de la capital catalana.²⁷ Aquest matrimoni li degué facilitar la seva consolidació dins dels cercles burgesos barcelonins.

En el testament fet per Miquel Monfort i Miquel (pare), l'any 1816, Antoni Monfort i Miquel (fill) fou instituït hereu universal, mentre que Antònia Miquel (la seva esposa) fou nomenada senyora «majora, poderosa i usufructuària». Per aquest document sabem que els béns que els havia deixat l'oncle (Antoni Miquel i Folch) s'havien vist afectats «per las desgràcias

del temps, no solament ab la ocupació dels efectes feta pels enemichs (francesos) al temps que se apoderaren de esta ciutat (Barcelona?), sinó també per las crescudes contribucions que hagué de soportar, gasto de mantener la casa de Barcelona..., per salvar lo que se ha conservat, y finalmente per varios efectes perduts ab lo motiu de la guerra» del Francès (1808-1814), i que segons els seus càlculs, sobrepassaven la important xifra de «xixanta mil lliures» catalanes.²⁸

Malgrat aquestes adversitats, els Monfort van saber tirar endavant els seus afers. Aviat s'estrenaren en una nova activitat, en aquesta ocasió de caràcter artesanal, amb l'obertura a la Ciutat Comtal d'un taller de gravats. Un dels seus primers establiments sembla que estava situat a l'edifici de la casa Padellas, a l'antic carrer de Mercaders, per bé que més tard fou traslladat a la riera de Sant Joan.²⁹ Al capdavant del negoci hi haurà l'esmentat Antoni Monfort i Miquel i el seu germà Josep Eusebi.

Els Monfort formaven part d'un reduït grup de pioners que van introduir a Catalunya i a Espanya les modernes tècniques litogràfiques descobertes a França a finals del segle XVIII per Aloys Senefelder.³⁰ Aquest nou sistema d'impressió es basava en el fenomen fisicoquímic que provoca la barreja d'aigua i de diverses substàncies grasses aplicades damunt d'un pedra o planxa metàl·lica.

Carles Gimbernat i Joan March són considerats els pares de la litografia a Catalunya. El primer, deixeble de Senefelder, va publicar un mapa l'any 1807; el segon, alumne de l'Escola Gratuïta de Dibuix de Barcelona, va confeccionar l'escut d'armes de la Junta de Comerç de Catalunya el 1815.³¹

Les seves petges foren seguides ben aviat per altres innovadors artesans, d'entre els quals destaquen Antoni Brusi, l'editor del *Diario de Barcelona*,³² i Antoni Monfort i Miquel, el protagonista de la nostra història. Tots dos van mantenir una dura pugna entre el 1824 i el 1825.

En l'origen d'aquesta disputa hi havia el privilegi que el 1820 el govern constitucional havia concedit a Antoni Brusi per exercir en exclusiva, per un període de cinc anys i «para todos los dominios de España»,³³ l'ofici de litògraf. El privilegi li havia estat atorgat com a recompensa pels esforços esmerçats en la implantació i desenvolupament d'aquest modern sistema d'estampació a Espanya. Brusi havia signat un conveni amb l'empresa francesa Engelman, que s'havia compromès a instal·lar una premsa de pedra a Barcelona, basada en el «nuevo proceder del **lavis** litográfico».³⁴ El taller d'Antoni Brusi va entrar en funcionament el 1820. Més tard es va atribuir altres destacats mèrits, com el descobriment a Catalunya d'unes canteres molt adients per a la seva aplicació a les arts gràfiques, el d'haver portat personal tècnic de l'estranger i el d'haver divulgat aquests coneixements entre diversos operaris del país. L'esmentat privilegi, però, va ser anul·lat per Ferran VII per reial ordre de l'1 d'octubre de 1823. A aquesta adversitat calia afegir-hi, a més, la mort sobtada d'Antoni Brusi, víctima d'una epidèmia de febre groga.³⁵

La nova situació va ser aprofitada per Antoni Monfort per augmentar el seu protagonisme dins del sector. El seu interès per la litografia es remuntava, segons ell mateix explicava, als anys 1815 i 1816. Durant aquest temps havia adquirit els seus coneixements pràctics i

teòrics a través de llibres especialitzats que comprava directament a França i havia fet, també, les primeres proves litogràfiques. La seva destresa es va posar novament en evidència l'any 1818, amb la publicació d'un «Plano de la Ciudad de Barcelona y sus cercanías que dedicó al Exmo. Sr. D. Francisco Javier de Castaños, Capitán General de Catalunya».³⁶

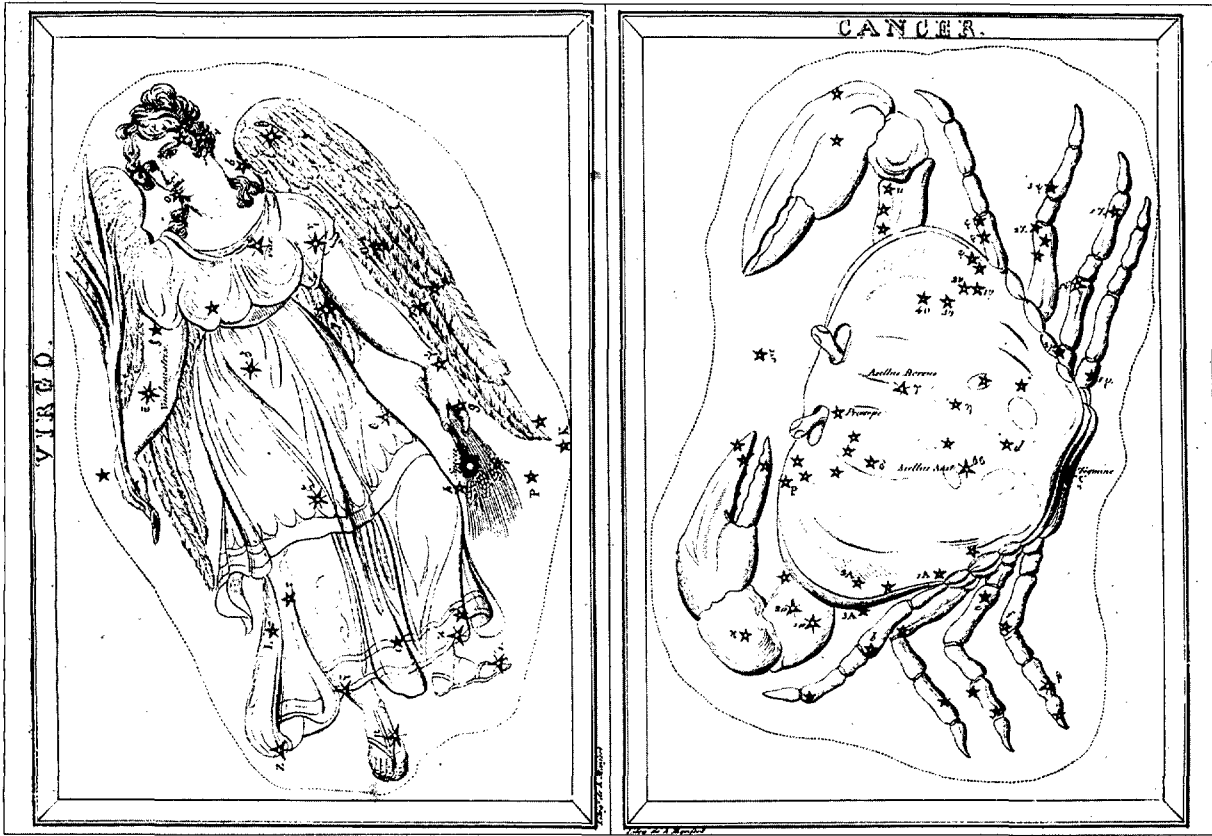
Aquests assajos van haver de ser interromputs quan Brusi va aconseguir el ja esmentat privilegi «exclusivo» per part de les «llamadas Cortes», per bé que els va tornar a reemprendre després de la seva derogació. També va «procurarse del extranjero un surtido de piedras, tinta, lápiz y demás útiles necesarios».

Ben aviat va tenir totes les instal·lacions preparades, inclosa una premsa com la que posseïa Antoni Brusi, fabricada amb pedra que Antoni Monfort havia importat de Baviera i que tenia «a punto de trabajar y de poderse ver los resultados».³⁷

Uns resultats que pocs mesos més tard va presentar a la Junta de Comerç de Barcelona. Es tractava, en concret, de «dos pequeños ensayos que consisten en una colección de música, la primera de su especie que se ha impreso litográficamente en la presenta ciudad y quizás en el Reyno por un español...; y el otro un dibujo ejecutado con el lápiz...para una colección de trajes de paisanos catalanes»,³⁸ i que havien estat elaborats amb la mateixa tècnica litogràfica que utilitzava l'editor del *Diario de Barcelona*. El seu autor en destacava, molt especialment, la «limpieza del estampado y (el) negro de la tinta, cualidades las mas necesarias y difíciles de obtener en el arte litográfico».

La seva crítica era clara i contundent: la rehabilitació del privilegi no tan sols li impediria rendibilitzar la inversió que havia fet i els coneixements que havia adquirit i ensenyat a altres dibuixants i gravadors, sinó que frustrava qualsevol altra iniciativa destinada a millorar i perfeccionar el sector de la impressió a Espanya.

Eulàlia Brusi, que en tenia una opinió molt diferent, va reaccionar amb celeritat davant els avenços i les agosarades pretensions d'aquest competidor, que feien perillar el contracte que el seu difunt marit havia signat amb l'empresa francesa. Ràpidament es va posar en acció i va presentar una demanda de restabliment de l'esmentada concessió, com a recompensa pels afanys i els diners que Antoni Brusi hi havia esmerçat.³⁹

Verge i Càncer. Litografia d'Antoni Monfort. Font: B. C. Fons de Gravats i litografies, X5, B. RE, 26556. Barcelona, 1825?

«La Real Junta de Fomento de la Riqueza del Reino» va prendre cartes en l'assumpte. Així, i després de reclamar la documentació pertinent, d'atendre les sol·licituds i d'estudiar els recursos presentats per ambdues parts, i d'escoltar les valoracions que li va fer arribar la Junta de Comerç de Barcelona que va visitar els dos establiments,⁴⁰ sembla que va acordar la restitució del privilegi fins a esgotar els cinc anys inicialment establerts.

Antoni Monfort, per la seva banda, va continuar ampliant la seva recerca i els seus coneixements. Ben aviat va tornar a sorprendre amb la presentació del disseny d'una nova màquina «para gravar sobre cobre, desconocida en esta pahís, y muy poco común aún en Francia, pero utilísima por la incalculable ventaja de executar perfectamente con ella lo más primoroso y difícil del arte».

Monfort va presentar-ne un disseny (que ell mateix va traduir del francès) a la Comissió de Foment l'agost de 1825. Aquest nou projecte va entusiasmar Josep Corominas, director de l'Escola de Gravats, que es va

mostrar molt favorable a introduir-lo a Espanya, ja que «proporciona grandes ventajas...en las operaciones primarias de los campos en talla dulce, gravar cielos y otras cosas a la punta seca, como también al aguafuerte, y por la suma exactitud que presenta en la construcción de las líneas...cual execución precisa no puede practicarse por el pulso de la mano sin una grande detención de tiempo».⁴¹

En tot cas, els seus esforços no van ser pas en va i aviat es va guanyar una merescuda reputació dins del món de les publicacions catalanes i espanyoles. Una bona prova són els «globos,⁴² celestes (y) terráqueos... (que publicó en 1829) en lengua castellana, con tanta pulcritud y hermosura como los de París y Londres; de ellos se sirve ya la Biblioteca Real de Madrid, y otros muchos establecimientos literarios y de enseñanza».⁴³

La seva producció litogràfica, però, va ser molt més àmplia. Es conserven encara alguns gravats de caràcter artístic, com les anomenades «Roches lúgubres» fetes l'any 1828, o el «Túmulo» que la congregació

de la Mare de Déu de l'Esperança erigí a la memòria de Ferran VII.⁴⁴ Elaboraren, també, les capçaleres dels documents oficials de la Reial Junta de Comerç de Tarragona.⁴⁵

L'activitat dels Monfort no restà en absolut constreta a l'àmbit de les naixents arts gràfiques. El seu enlairament dins dels cercles socials i econòmics de la ciutat es va veure complementat amb el seu interès per l'adquisició de noves propietats rurals, mitjançant la compra d'algunes de les hisendes que eren objecte de desamortització. Fou així, doncs, com l'any 1822 adquiriren el mas Rubió d'Esparreguera. Aquesta finca, que havia estat propietat del Reial Monestir de Montserrat, fou nacionalitzada i posteriorment venuda en subhasta pública davant del jutge de Primera Instància de Vilafranca del Penedès. Pau Terrada, testaferró i veí del comerç de Barcelona, actuà en representació dels compradors, Antònia Monfort i el seu fill Antoni Monfort.⁴⁶ El preu final de venda fou de 77.013 lliures catalanes, que liquidaren mitjançant cèdules de deute públic.

La finca estava «compuesta de casa-oficinas..., (y de) trescientos jornales plantados de viña y olivos y (de) treinta y seis cuarteras de sembradura al secar».⁴⁷ Limitava amb les següents terres:

- Per la part d'orient, amb les de Francesc Padrosa, «alias lo Castell del Mas», les de Jaume Bruguera i les de Jaume Valls.

- Per la de migdia, amb el mas Febrer⁴⁸ i amb els camps de Pau Bruquetes i de Francesc Bruguera.

- Per la de ponent, amb les terres de can Llatas, les del cavaller de Collbató, les de Bernat Concavella d'Esparreguera, les d'Antoni Alsina «alias el Missé de Collbató», les de Josep Jorba «alias lo Cabreta de Collbató», i les de la casa Matalonga del mateix poble de Collbató.

- I pel nord, amb l'heretat de ca n'Estruc del Cairat i amb un predi d'Agustina Pagès d'Esparreguera.⁴⁹

El retorn de Ferran VII al poder, l'any 1823, va suposar la ràpida anul·lació de totes les vendes fetes fins aleshores. Els Monfort perderen, tot i que temporalment, els seus drets sobre aquesta finca, que retornaren a mans de l'antic propietari. Dotze anys més tard, mitjançant el Decret signat el 3 de setembre de 1835, es legalitzaren de nou totes les actuacions desamortitzadores realitzades amb anterioritat. Els Monfort recuperaven definitivament la propietat d'aquesta masia esparreguerina. Un cop satisfets tots els tràmits

pertinents es presentaren davant del batlle d'Esparreguera. Aquest va procedir a fer un lliurament simbòlic que consistí a agafar la mà dreta del «referido D. Antonio Monfort..., introdu(cíendola) dentro de (la casa)... (y) entregándole la llave de su puerta principal. Cerró y abrió ésta y en seguida constituidos dentro de las tierras que componen el referido manso Rubió le introdujo dentro de ellas, esperciendo un puñado de tierra y iervas por los cuatro vientos».⁵⁰

Tot i que la masia acollia una família de masovers que tenia cura de l'explotació de la finca, les terres més marginals i els erms foren repartits mitjançant contractes de rabassa morta a diferents pagesos de l'entorn.⁵¹ Això va permetre al nou propietari treure rendiments d'unes parcel·les poc productives i sovint incultes, i beneficiar-se, al mateix temps, dels substanciosos beneficis generats per l'expansió de la vinya i la comercialització dels aiguardents.⁵² Per bé que una part considerable de la propietat estava plantada d'oliveres⁵³ i en alguns dels millors camps també s'hi sembraven cereals, complementant així la ja tradicional trilogia mediterrània.

A part d'Antoni, també Francesc d'Asís⁵⁴ i Josep Eusebi, els altres dos germans, adquiriren sengles propietats a Esparreguera, al costat de can Rubió,⁵⁵ i a Collbató. En aquesta darrera població Josep Eusebi Monfort i Miquel hi posseïa «una porción de terreno..., atravesado por la calle nombrada de Buenavista, conteniendo un edificio con bajos solamente, señalado con el número diez y seis, para guardar frutos y la prensa de las aceitunas».⁵⁶

Fou en aquest terreny on, anys més tard, edificarien la seva residència: una magnífica i àmplia construcció amb un hort al davant i un jardí al darrere, que encara es pot contemplar en l'actualitat.

Antoni Monfort i Miquel va fer testament el 1873, a l'edat de 83 anys. Deixà com a hereva la seva filla Dolors Monfort i Maresch, vídua de Rafael Milans del Bosch,⁵⁷ vinculat, probablement, a la família de militars d'aquest mateix nom. Aquest matrimoni els degué permetre reforçar encara més el seu paper dins de l'alta societat catalana del moment.

Els Monfort van abandonar, i de forma molt ràpida, les seves activitats artesanals en el ja conegut sector de les litografies, que tant prestigi els havien aportat. Cap dels descendents dels dos germans Monfort

(Antoni i Josep Eusebi) van continuar el negoci familiar. Així, Enric Monfort i Arxer, fill de Josep Eusebi, va cursar la carrera de dret i va obtenir un càrrec a l'Audiència Territorial de Saragossa, on residia a finals del segle XIX amb la seva cosina i esposa: la senyora Encarnació de Milans del Bosch i Monfort.⁵⁸ La pràctica de l'endogàmia familiar, tan habitual en les estratègies matrimonials de la família, va permetre una vegada més evitar la dispersió patrimonial, en concentrar els béns dels tres germans Monfort i Miquel en mans d'aquesta nova parella.

Estem, per tant, davant d'una nissaga que experimentà, en el transcurs de tan sols cinc generacions, una vertiginosa evolució social i econòmica que li va permetre abandonar el seu primitiu *status* de petit artesà rural, per passar a formar part del dinàmic i innovador món dels negocis català dels segles XVIII i XIX, fins a esdevenir, finalment, importants hisendats rurals i membres de l'elit catalana.

La presència dels Monfort a Esparreguera i a Collbató es perllongà encara durant una bona part del segle XX. La nostra història, però, acaba de moment ací, tot esperant que la descoberta de noves dades ens permeti aprofundir i ampliar els nostres coneixements sobre aquesta família.

NOTES

1. Entre aquests nous propietaris cal fer esment de Gaspar de Remisa, que va adquirir el mas de can Roca, a Esparreguera (Arxiu de la Corona d'Aragó, ACA, Inventaris de la Comptadoria d'Hipoteques, Ll. 49, f. 72, 30-10-1850).

2. Sobre la desamortització vegeu, entre d'altres, SIMÓN SEGURA, FRANCISCO: «La desamortización de Mendizabal en la provincia de Barcelona», *Moneda y Crédito*, núm. 98, (1966), pàg. 121-141; TOMÁS VALIENTE, FRANCISCO: *El marco político de la desamortización en España*, Esplugues de Llobregat, 1971; BADOSA I COLL, ELISA: *La desamortización de Mendizabal en las comarcas del Llano y Bajo Llobregat* (tesi de llicenciatura inèdita), Universitat de Barcelona, 1971; SOLÀ I PARERA, ÀNGELS: «La desamortització del Trienni a Barcelona i el seu Pla», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. 4, (1974), pàg. 365-393; i RUEDA, G.: *La desamortización de Mendizabal y Espartero en España*, Madrid, Editorial Cátedra, 1986.

3. Les propietats d'aquest monestir s'havien anat estenent en el transcurs dels segles i sobrepassaven, amb molt, els límits geogràfics adjacents. Durant el procés desamortitzador l'abadia va perdre la titularitat, entre d'altres, de les finques que posseïa a Cardedeu, a Castellfollit de Riubregós i als Prats de

Rei (SIMÓN SEGURA, FRANCISCO: «La desamortización...», pàg. 128-129 i nota núm. 46).

4. SIMÓN SEGURA, FRANCISCO: «La desamortización...», pàg. 126 i ss.

5. A les darreries del segle XVIII, Antoni Monfort venia peces de cotó cru (anomenades *empeses*) a Maria Formentí i Gusta, una firma cotonera de Barcelona (Arxiu Històric Municipal de Barcelona, AHMB, Fons Comercial, FC, Manual B. 143, f. 1).

6. En el cadastre de Calaf de l'any 1751 apareix un Ramon Monfort, conegut amb el sobrenom de «lo traficant» (Arxiu Històric Municipal de Calaf, AHMC, C. 53, Cadastre 1751).

7. Calaf fou, durant el segle XVIII, una vila amb una gran activitat artesana i comercial (MUSET I PONS, ASSUMPTA: *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII. Els traginers i els negociants de Calaf i Copons*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997).

8. La bibliografia sobre la indianeria catalana és molt àmplia i extensa. Vegeu, entre d'altres, BELTRÁN FLÓREZ, L.: *La industria algodonera española*, Barcelona, Tipografia Emporium, 1943; THOMSON, JAMES: *La industria d'indianes a la Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, L'Aveng, 1990; i Id.: *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona, 1728-1832*, Barcelona, Edicions 62, 1994.

9. AHMC, C. 53, Cadastre 1751.

10. El seu pare, Francesc Miquel, era teixidor de vels i negociant, mentre que Josep Miquel i Folch, el seu germà, consta com a cerer i també com a negociant. L'any 1774 fou nomenat regidor de l'Ajuntament de Calaf (Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, AHCI, Arxiu Notarial, AN, Calaf, J. Novan, 1751-1752, f. 128 v.; i AHMC, C. 51, Regidors de l'any 1774. Vegeu MUSET I PONS, ASSUMPTA: *Catalunya...*, apèndix núm. 2.)

11. L'any 1772 els administradors del gremi de sastres i calcers de Manresa el van admetre en el si de la institució després d'haver-lo trobat «hàbil, idòneo y capàs pera exercir lo dit ofici» (Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa, AHCM, AN, A. Raurés, 1772, f. 23 V). El seu fill Josep Monfort va optar per reorientar el seu futur laboral cap al sector seder, aleshores en plena expansió, aprenent l'ofici de perxer a casa de Maurici Sala i de Josep Sanromà, ambdós mestres perxers de Manresa (AHCM, AN, T. Comas, 1796, f. 61 V). Sobre la indústria sedera de Manresa vegeu HERNÁNDEZ SALA, ISABEL: «La indústria de la seda a Manresa en la segona meitat del segle XVIII» *Les fonts*, Manresa, Col·legi de Doctors i Llicenciats, 1981; i MUSET I PONS, ASSUMPTA: *Una empresa sedera catalana del segle XVIII: Ignasi Parera i Cia. de Manresa*, en premsa).

12. AHCM, AN, J. Masramon, Capítols Matrimonials 1772-1778, any 1776, f. 3.

13. Antoni Miquel i Folch es va donar d'alta en la matrícula de comerciants gaditans l'any 1757 (RUIZ RIVERA, Julián B., *El Consulado de Cádiz. Matrícula de Comerciantes, 1730-1823*, Cadis, Diputación de Cádiz, 1988, pàg. 282 i 284).

14. Per al col·lectiu català que residia a Cadis, vegeu MARTÍNEZ SHAW, CARLOS.: *Cataluña en la Carrera de Indias, 1680-1756*, Barcelona, Ed. Crítica, 1981; i MUSET I PONS, ASSUMPTA: «Cádiz y la colonia catalana: una nueva aportación», *Actas del II Congreso de Historia de Andalucía. Andalucía Moderna*,

Còrdova, Publicaciones de la Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía y Obra Social y Cultural Cajasur, 1991, Vol. I, pàg. 503-510.

15. GARCÍA-BAQUERO, Antonio: *Cádiz y el Atlántico*, Sevilla, 1976; i COMELLAS, José Luis: *Sevilla, Cádiz y América. El trasiego y el tráfico*, Màlaga, Editorial Arguval, 1992.

16. Antoni Miquel i Folch estava inscrit com a carregador de la *Casa de Contratación* de Cadis (MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Cataluña...*, pàg. 111).

17. Antoni Miquel representava els interessos de Pau Miarons en el plet que mantenia amb Joan Bautista Carbonell (arxiu particular Assumpta Muset, APAM, testament d'Antoni Miquel i Folch). Sobre la participació catalana en el comerç colonial vegeu VILAR, Pierre: *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Vol 4, Barcelona, Edicions 62, 1968; i MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Cataluña...*

18. Aquestes pràctiques endogàmiques estaven fortament arrelades entre el col·lectiu de negociants de Calaf (MUSET I PONS, Assumpta: *Catalunya...*, pàg. 250 i ss.).

19. Miquel Monfort i Miquel declarava trobar-se «en esta ciutat de Barcelona, en disposició de emprendre viatge a la Província de Buenos Aires». Marian Vidal, apotecari de Calaf, i Miquel Comas, argenter també de Calaf, van ser escollits per tal que un dels dos pogués suplantar-lo en la cerimònia matrimonial (Arxiu Parroquial de Calaf, APC, Matrimonis, T. 3, 31-7-1784).

20. MUSET I PONS, Assumpta: *Catalunya...*, pàg. 211-229.

21. Vegeu APC, Llibres de Baptismes, diferents enregistraments.

22. APAM, Testament d'Antoni Miquel i Folch, 8-7-1799.

23. Antoni Monfort i Miquel havia nascut a Calaf l'any 1790 (*Diccionari Biogràfic*, Barcelona, Alberti Editor, Vol. III, pàg. 213).

24. Biblioteca de Catalunya, BC, Junta de Comerç, JC, Ll. 32, C. 45, nº 3, 7-9-1814.

25. VICENS VIVES, Jaume: «Coyuntura econòmica y reformismo burgués. Dos factores en la evolución de la España del Antiguo Régimen», *Estudios de Historia Moderna*, T. IV, (1954), pàg. 349-391, vegeu pàg. 380-381; i FERNÁNDEZ DÍAZ, Roberto: *La burguesía mercantil barcelonesa en el siglo XVIII*, (Tesi Doctoral inèdita), Barcelona, 1987, pàg. 1315.

26. BC, JC, Ll. 32, C. 45, nº 3, 7-8-1815 i 11-12-1815.

27. APAM, *Estracto de los pactos contenidos en los capítulos matrimoniales de Antonio Monfort i Maria Gracia Maresch en 23 de Set. de 1812*.

28. APAM, *Testament de Miquel Monfort y Miquel, firmats als 24 de febrer de 1816...y publicat als 28 y 30 de abril de 1819 i Instructe de Miquel Monfort i Miquel, feta a Barcelona el 8-3-1816*.

29. *Diccionari...*, Vol. III, pàg. 213. L'autor distingeix entre Antoni Monfort i Miquel i Antoni Monfort com si fossin dues persones diferents, quan en realitat es tracta de la mateixa.

30. Senefelder era un tipògraf polac (MOKYR, Joel: *La palanca de la riquesa*, Madrid, Alianza Editorial, 1993, pàg. 184).

31. *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987, Vol. 13, pàg. 494; SUBIRANA REBULL, Rosa Ma-

ria: *Josep March: un pioner de la litografia*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1992; i It. *Els orígens de la litografia a Catalunya, 1815-1825*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1991.

32. Vegeu FIGUERES, Josep M.: *Diari de Barcelona (1792-1992). Dos segles de premsa*, Barcelona, Ed. Dalmau, R. Dalmau Editor; i SUBIRANA REBULL, Rosa Maria, *Els orígens...*, pàg. 39 i ss.

33. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 17.

34. El contracte entre Brusi i Engelman (director de les societats litogràfiques de Mulhouse i de París), implicava la instal·lació a Barcelona d'un establiment de litografia per imprimir objectes, escriptures i dibuixos. L'empresa estrangera es comprometia a enviar un tècnic durant dos mesos per tal d'ensenyar el funcionament del nou mètode. A canvi, però, prohibien que es donés a conèixer a «ningún otro establecimiento en España». (BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, fs. 17 i 22).

35. BC, JC, Ll. 55, C. 55, Carp. 1, fs. 10-32. Brusi va morir el 26 d'octubre de 1821 (FIGUERES, Josep M.: *Diari...*, pàg. 20).

36. L'esmentat plànol estava «dividido en cinco quarteles de ocho barrios cada uno, con espresión de los nombres de las Calles y Plazas, Iglesias, Conventos, Hospitales y otros establecimientos públicos» (BC, Fons de Gravats i Litografies i TORRES AMAT, Fèlix: *Diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, J. Verdaguer, 1936. Reeditat a Barcelona per Ed. Curial, 1973, pàg. 427). De tota manera desconeixem si el va elaborar seguint les noves tècniques litogràfiques.

37. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 24.

38. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, 24-1-1825.

39. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, fs. 15 i 16.

40. En la inspecció que van fer a la impremta dels Brusi, van poder contemplar «el estado adelantado en que se halla(ba)». També van visitar la del seu rival, Antoni Monfort, on van poder constatar que «su estado no iguala(ba) al en que se halla la de la Brusi». La Junta de Comerç era partidària de rehabilitar l'esmentat privilegi fins esgotar els cinc anys, «evitando así tener trabado un arte (que) va adelantando» (BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 27, 24-11-1824 i 5-2-1825).

41. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 54.

42. L'any 1825 la Junta de Comerç de Barcelona ja li havia atorgat una medalla «en premio de las esferas terrestres» que havia presentat a l'exposició de «la Casa Lonja» (BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 54, 17-8-1825).

43. TORRES AMAT, Fèlix: *Diccionario...*, pàg. 427.

44. Aquests gravats es conserven a la Biblioteca de Catalunya, en el Fons de Gravats i Litografies i Follets Bonsoms, 6924-7092.

45. Arxiu Històric Provincial de Tarragona (AHPT), Acords de la Junta (AJ), ST, 5/15, p. 27. En la sessió d'aquesta institució del 8 de març de 1835, es va acordar donar el vistiplau a la mostra «de los membretes litográficos (que els havien presentat els Monfort i) que han de servir para los oficios de esta Rl. Junta de Comercio». Els van fer una comanda de «dos remesillas de medio pliego y una resma de pliego entero». (Informació facilitada per Francesc Valls i Junyent).

46. També van adquirir altres heretats a la comarca de l'Anoia. L'any 1823, Antoni Monfort, donava poders a Domènec Trillas, veí de Cervera, per tal que participés en la subhasta de la finca l'Albareda, dels Prats de Rei, i que havia format part de l'antic patrimoni del monestir de Montserrat. El seu valor estimat era de 572.640 rals de bilió (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, AHPB, J. M. Vilar i Estruch, 1823, f. 45 r.)

47. Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat, ACSFL, AN, Esparreguera, V. G. Miró, 1835, f. 125 v. El Crèdit Públic es desféu en aquella mateixa data de tres finques més, propietat totes elles dels monjos de Montserrat. Eren la Vinya Vella «sita en el término de Esparreguera; la Viña Nueva, sita en el término del Bruch parte y parte en el de Collbató; y el mas Guixá, sito en el término del Bruch» (AHPB, J. M. Vilar Estruch, 1823, f. 83 r.).

48. Aquesta finca pertanyia a Isidre Rotxoxo de Barcelona. Molt probablement es tracta del fabricant de naips del mateix nom. (AHCSFL, AN, Esparreguera, V. G. Miró Oriol, 1822, f. 44).

49. ACSFL, AN, V.G. Miró Oriol, 1822, f. 44

50. ACSFL, AN, Esparreguera, V. Gaspar Miró Oriol, 1835, f. 125 V.

51. Aquest és el cas, entre molts d'altres, de les dues rabasses concedides a Josep Bertran i Elies, pagès de Collbató, l'any

1823. Es tractava d'un parell de peces de terra erma situades al Pla de les Forques, dins del terme d'Esparreguera, de dos jornals de llaurar de mules cada una d'elles i que, òbviament, havien de ser plantades de ceps (AHSFLL, AN, Esparreguera, Miró Oriol, 1823, fol. 20 r. i 22 r.)

52. Sobre la viticultura del XIX a l'entorn de Montserrat vegeu VALLS i JUNYENT, Francesc: *La dinàmica del canvi agrari a la Catalunya interior. L'Anoia, 1720-1860*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

53. L'oli d'aquesta zona sempre ha gaudit d'un gran prestigi. Vegeu VENDRANAS, Gusman i RULLIER, Chantale: *L'oli d'Olesa. La passió d'un poble*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996.

54. Francesc era solter i exercia d'advocat a Barcelona, ciutat en la qual morí l'any 1870, deixant com hereu el seu germà Josep Eusebi (AHPB, M. de Llosellas, 1870, f. 253 r.).

55. ACA, Inventaris de la Comptadoria d'Hipoteques de Sant Feliu de L., Esparreguera, Ll. 49, f. 46.

56. APAM, Inventari dels béns de Francesc d'Assís Monfort i Miquel, fet a Barcelona el 12-7-1870.

57. AHPB, R. de Miquelena, 15-5-1783, f. 289 r.

58. ACSFL, AN, Esparreguera, Casas Bosch, f. 405 r., 16-10-1890.